

A Duna – utazás a múltba

Ezzel a címmel látható időszaki kiállítás az Osztrák Nemzeti Könyvtár pompás barokk dísztermében május 4. és november 7. között. Ahogy azt az intézmény hasonló rendezvényeinél már megszokhattuk: a saját gyűjteményből válogatott anyagban eddig sohasem látott szövegeket és képeket is bemutatnak. A rendezők négy nagy fejezetben tárlják a választott témát: államokat elválasztó határfolyamként, országokat összekötő vízi útként, szállítási útvonalként és páratlan természeti tájegységként láttatják.

A Pasetti-térkép a díszteremben
(ONB Foto: Virgil Widrich, 2021.)

A Duna egyedülálló abban, hogy tíz országot is érint (Németország, Ausztria, Szlovákia, Magyarország, Horvátország, Szerbia, Románia, Bulgária, Moldova, Ukrajna) és négy főváros is található a partján: Bécs, Pozsony, Budapest és Belgrád. (Vízgyűjtő területe pedig további hét ország: Svájc, Olasz-, Cseh- és Lengyelország, Ukrajna, Bosznia-Hercegovina, Albánia – a szerk.)

A Duna térsége három akkori nagyhatalom – a Habsburg és az Oszmán Birodalom, valamint a cári Oroszország – érdeklődését egyaránt felkeltette. Ezért is érdekes Heinrich Ottendorf császári hadi komisszár I. Lipótnak ajánlott, remekbe sikerült kézírata 1665-ből. Ez az útleírás (Reisebeschreibung) Budától Belgrádig terjed – ami akkor török fennhatóság alá tartozott –, így stratégiai fontosságú volt az ún. „palánkok” (kis erődítmények) számbavétele. A Dunán hadihajókat (ún. „csajkákat) is bevetettek őrzésként és védelmi okokból. Ezeket a Klosterneuburgban épített keskeny naszádokat evezőkkel és vitorlákkal egyaránt ellátták, háborúban akár ágyúkkal is felszerelték és személyzetük harminc főt is kitett. Támaszpontjaik egyike a Tisza torkolatá-

nál volt. Egy zászlóaljuk (Tschaikenbataillon) a XIX. század közepéig a császári és királyi dunai hajóhadhoz (Donauflotte) tartozott.

A folyam összeurópai fontosságát hangsúlyozta már az olasz Vincenzo Coronelli 1688-ban készült, színekben gazdag térképe is, amit *Cours Du Danube...* címmel Párizsban nyomtattak. Másfél évszázaddal később Adolph Kunike német származású osztrák litográfus saját bécsi „könyvnyomtatási intézetében” adta ki a három kiadásban is megjelent (1820, 1824, 1826) tájképeket. Ezek német forrásától (Donaueschingen) a Fekete-tenger romániai partján elterülő deltás torkolatáig mutatták be a Duna mente változatosságát. Az akkori államok és egyes nagytérségek: Baden, Württemberg, a Hohenzollern Fejedelemség, Bajorország, Ausztria, Magyarország, a Szerémség, a Bánság, Bulgária, Havasalföld, Moldova, Besszarábia, Törökország festői tájaival és soknemzetiségű, népviseletes lakóival kerültek a képekre. A 264 (!) sokszorosított grafikai lap minőségét saját művei mellett többek között olyan alkotókkal biztosította, mint Jakob Alt, Franz Wolf, Ludwig Erminy vagy Johann Nepomuk Hoechle, akik mindannyian koruk

jeles művészei voltak. A kiállításon csak válogatott reprodukciók szerepelnek, de a könyvtár honlapján mindet meg lehet tekinteni (www.onb.ac.at/museen/prunksaal).

A Duna „veszélyes üzemnek” számított a sziklazátonyok és örvények, jégtorlaszok és áradások miatt, ezért már 1715-től felvetődött szabályozása szükségességének gondolata. Az 1830, 1849, 1850 és 1862 során bekövetkezett katasztrófák nyomán bizottságokat hoztak létre a szabályozási tervek kidolgozására. Ehhez először is pontosan fel kellett mérni a folyam medrét. Valentin von Streffleur kezdeményezésére 1857-ben tizenhat lapot kinyomtatottak A Duna-folyam térképe az Osztrák Császárság területén címmel, amelyet 1862 és 1867 között tovább bővítettek. Végül Florian von Pasetti hidrotechnikus, egyben nagyhatalmú minisztériumi főhivatalnok irányításával Passautól a Vaskapuig 54 lap jött össze, amelynek összhossza harminchat méter. A most bemutatott reprodukció, mely a kiegészítő illusztrációkkal együtt összesen negyvennégy métert tesz ki, a tárlat fő látványossága. Rudolf Alt (Jakob fia) 1869-ben vetette papírra művészi látomását a szabályozott Dunáról. Nagyszabású vízműveket ábrázolt a bécsi partok mentén, amik azonban sohasem valósultak meg. A terjedelmes vízfestményeket „a legmagasabb engedélyezéssel” bemutatták az 1873-as bécsi világkiállításon, aztán az udvari, majd a nemzeti könyvtárba kerültek, és most – hosszú és gondos helyreállításuk után ismét láthatja a közönség. „A családban marad” jelszóval, ezt kiegészítendő, a Duna „kulturális terét” Jakob Alt ötvenöt remekbe sikerült akvarelljével szemléltetik, amelyeknek két földrajzi végpontja Engelhartzell és Bécs. A szigorú állományvédelmi rendszabályok miatt az eredeti példányokból egyszerre csak kettőt mutatnak be és ezeket is szabott menetrend szerint váltogatják a teremben.

A szabályozási munkák első kapavágása Bécs térségében 1870. május 14-én történt, s azóta se szeri, se száma a mederregulázásoknak és kisebb-nagyobb vízierőmű-építéseknek. Ferenc József uralkodásának is egyik legfontosabb munkaterve volt a hajózhatóság biztosítása. 1829-ben alapították az Első császári és királyi privilegizált Duna-Gőzhajózási Társaságot (Erste k. k. privilegierte Donau-Dampfschiffarts-Gesellschaft, röviden: DDSG), amely 1830-tól átvette a menetrendszerű vízi közlekedést. Ez évben egy gőzhajó a Bécs-Budapest távot tizen négy óra alatt tette meg (a járat két nap múlva tért vissza kiinduló kikötőjébe). A DDSG rohamosan fejlődött, Bécstől északnyugatra Korneuburgban és Budapesten saját hajógyárai voltak, Pécsen pedig bányái a szénellátáshoz. 1880-ra a DDSG a világ legnagyobb belvízi hajózási társasága lett, flottája több mint kétszáz gőzhajóból és mintegy ezer teherhajóból állott. A folyónak a turizmusban betöltött óriási szerepét, ami együtt haladt a korrallal és a tömegközlekedés forradalmával, régi útikönyvek és útleírások érzékeltetik a tárlaton. A vízre kelt csoportok mellett a kisemberek magán-

Hermann Voigtländer: Duna-szabályozás kotrógéppel

(fénykép é.n., fotó: ONB)

turizmusát példázza Lothar Rübelt csoportos felvétele Amatőr fényképészek Kritzendorfban címmel.

A kulturális területre áttérve, találmokra kiragadott példa a folyam ihlető hatása a zeneszerzőkre. Elég csak a bécsiek titkos himnuszává vált, közismert Kék-Duna keringőre (An der schönen blauen Donau) utalni, amit 1867-ben mutatott be az ifjabb Johann Strauss. Ennek első nyomtatott kiadása mellett látható Richard Strauss 1941-es, eredeti kézírata Duna című, sajnos befejezetlenül maradt szimfonikus költeményével.

Osztrák népmesék, legendák és mondák mind-egyre visszatérő alakja a Duna-asszonyka (Donauweibchen), ez a jó indulatú tündér, aki veszélyes munkájukban segíti a hajósokat és a halászokat. A második világháború után Hans Carl Artmann és Gerhard Rühm, a rendkívül népszerű szerző-páros 1960-as, azonos című rövidfilm-forgatókönyvében Danubius, a víziember leánya – Elfi – a vízvezetéken keresztül Bécsbe érkezik, mert szeretne halandó emberré válni, de vágya nem teljesülhet, mert egy bárban megismert szerelme – Burli – hűtlen lesz hozzá. Ingeborg Bachmann egyetlen befejezett regénye – az 1971-es Malina – a mesebeli Kagrán hercegnőről szól, egy mesebeli környezetben, a vad Ó-Dunán és annak ártéri erdejében, ahová elrabolták. A szlovák származású bécsi író, Andreas Okopenko 1970-ben megjelent kísérleti „Lexikon-regénye” arra kérte olvasóit, hogy abécérendbe rakott benyomásait és szöveg-paneljeit állítsák össze szentimentális történetté egy Bécsből Wachaubába tartó hajóút ürügyén...

1992-ben a folyam jövőjéről szőtt minden korábbi elgondolást fölülmuló eseményként európai összefogással elkészült a Rajna-Majna-Duna-csatorna. Átjárható vízi út jött létre az Északi- és a Fekete-tenger között.

Mindez korántsem teljes beszámoló, csak egy, az érdeklődést felkelteni szándékozó tallózás a sokrétű kiállítás iránt.

W. I.